

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

**Directoraat-generaal Natuur
en Visserij**

Behandeld door

Datum

14 februari 2024

Kenmerk

DGNV / 45515169

Nota van Antwoord – zienswijzen ontwerpbesluit verzoek om aanwijzing van Natura 2000-gebied Veluwe voor de wolf

Naam inspreker: De Faunabescherming

Ingebrachte zienswijzen:

1a.

Zienswijze: De Faunabescherming onderschrijft het belang van communicatie van de overheid over de strikte bescherming van de wolf als onderdeel van de bescherming die Nederland verplicht is te bieden aan strikt beschermde soorten, zoals de wolf. Het ministerie heeft echter geen enkel duidelijk signaal afgegeven dat het illegaal verstoren en doden van wolven strikt verboden is en dat de illegale verstoring van wolven op de Hoge Veluwe en het illegaal doden van de wolf niet wordt getolereerd en dat daartegen in alle gevallen zal worden opgetreden.

Van de aanwijzing van de Veluwe als Natura 2000-gebied voor de wolf, voor welke soort instandhoudingsdoelstellingen in het aanwijzingsbesluit moeten worden geformuleerd, gaat een duidelijke signaal van overheidswege uit dat de wolf strikt beschermd wordt. Als de overheid onvoldoende positie neemt voor de strikte bescherming van de wolf, zal daarvan het signaal uitgaan dat de wolf blijkbaar geen strikte bescherming geniet. Juist in het huidige maatschappelijke klimaat is het van belang dat de overheid afdoende communiceert over het belang van natuurbescherming en bescherming van de wolf in het bijzonder. De aanwijzing van de Veluwe als beschermd leefgebied voor de wolf valt onder de beschermingsverplichting die op Nederland rust en past ook binnen de verplichting daarover voldoende te communiceren en duidelijkheid te geven over de juridische status van de wolf.

Reactie: Voor het communicatietraject over de wolf verwijs ik graag naar de verzamelbrief soortenbeleid van 4 april 2023, hierin heb ik aangegeven dat:

"Rondom de wolf spelen meerdere belangen die op elkaar ingrijpen. Er zijn zorgen die ik deel alsook uitgangspunten waar ik voor sta. En dit brengt dilemma's met zich mee. Ik heb daarom de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) verzocht om de maatschappelijke dialoog over de wolf vorm te geven en om op basis daarvan advies te geven over hoe we in Nederland kunnen samenleven met de wolf en wat daarvoor nodig is. Onderwerpen die in dit advies in ieder geval aan de orde moeten komen zijn (a) de beleefde angstgevoelens voor de wolf, (b) de beschermde status en positie van de wolf in de Nederlandse natuur, en (c) bescherming van vee tegen de wolf."

Een onderdeel van de brede maatschappelijke dialoog, die uitgevoerd wordt door de RDA, zie t dus op de beschermde status en de positie van de wolf in Nederland. Ik wil dan ook benadrukken dat belang wordt gehecht aan de bescherming van soorten, waaronder de wolf, in Nederland en dat dit onderdeel uitmaakt van het communicatietraject.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1b.

Zienswijze: Anders dan in het ontwerpbesluit is gesteld, is de wolf geen 'dwaalgast'. Wolven hebben een vast territorium waarin zij leven. Alleen jonge wolven, die bij het bereiken van volwassenheid uit de roedel van de ouderdieren worden gejaagd, trekken een tijd lang, tot zij geschikt gebied vinden om zich te vestigen. De gevestigde paren en roedels van de Veluwe die daar sinds 2018 en de jaren daarna zijn gevestigd, zijn in geen geval ecologisch te duiden als 'dwaalgasten'. Ecologisch gezien is bij een gevestigde eenling, een geïnstalleerde wolvenparen of roedels met een eigen territorium sprake van permanente vestiging. Zelfs wolven alleen hebben een vast territorium. Om die reden zijn in Duitsland Natura 2000-gebieden aangewezen voor de wolf, vanaf het moment dat zich één wolf in het gebied had gevestigd. Verwezen wordt verder naar de in het verzoek van De Faunabescherming weergegeven feiten en ecologische definitie. Bij de wolvenroedels en wolvenparen van de Veluwe is bovendien geensprake van iets dat ecologisch zou kunnen worden aangeduid als 'onregelmatige voortplanting' zoals in het ontwerpbesluit wordt gesteld. Die stelling is ook in het geheel niet onderbouwd. De duiding dat het bij de wolvenparen en wolvenroedels van de Veluwe en bij wolven die minder dan tien jaar zijn geïnstalleerd om dwaalgasten zou gaan met onregelmatige voortplanting, is feitelijk onjuist en is niet onderbouwd in het ontwerpbesluit.

Reactie: Ecologische waarden zijn veranderlijk en dienen voor langere tijd in acht te worden genomen alvorens hier gefundeerde conclusies aan kunnen worden verbonden voor beleid, zoals voor het bepalen van de gunstige staat van instandhouding en het opstellen van instandhoudingsdoelstellingen. In de gehanteerde beleidslijn, waarbij een soort zich tien jaar aaneengesloten natuurlijk moet voortplanten, voordat gesproken kan worden van het 'bestendig vestigen' van die soort, is hiermee rekening gehouden.

In de beginfase, toen de wolf in Nederland werd gesignaleerd, was de wolf een 'dwaalgast'. Hiervan kan worden gesproken indien een individu van een bepaalde soort, ongeacht de leeftijd, zich buiten zijn normale verspreidingsgebied bevindt en zich nog niet voortplant in Nederland. Onder deze categorie valt dus ook een wolvenpaar dat zich nog niet heeft voortgeplant in Nederland. Bij dwaalgasten is het goed denkbaar dat zij weer zullen verdwijnen. Een soort wordt pas als 'regelmatige voortplanter' beschouwd als het aannemelijk is dat in tien aaneengesloten jaren voortplanting heeft plaatsgevonden. De soort is dan 'bestendig gevestigd'. Sinds 2019 plant de wolf zich op natuurlijke wijze voort in Nederland, maar dit heeft nog geen structureel karakter gekregen gezien de korte duur hiervan. Daarom heeft de soort momenteel de status van 'onregelmatige voortplanter'. De termen 'dwaalgast', 'onregelmatige voortplanter' en 'regelmatige voortplanter' zijn gebruikelijke definities in de ecologie die ook gebruikt worden bij het opstellen van de Rode Lijsten.

Iedere lidstaat, zoals Duitsland, is vrij om het proces voor aanmelding en aanwijzing van een Habitatrichtlijn-gebied uit te voeren zoals past binnen het land. Hier is geen Europese jurisprudentie over. Hoewel ik niet exact ben nagegaan wanneer Duitsland gebieden heeft aangewezen voor de wolf, is wel duidelijk dat Duitsland alleen gebieden heeft aangewezen waar de wolf al langere tijd voorkomt (ten oosten van de Elbe en langs de Poolse grens).

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1c.

Zienswijze: De populaties van grote carnivoren zoals de wolf, kunnen landsgrenzen overschrijden, zoals in het ontwerpbesluit (p. 2) is gesteld. Ook voor vogels geldt dat in veel gevallen het leefgebied van een geografische populatie zich over landsgrenzen uitstrekt. Ook in die gevallen wordt voor het bepalen van de staat van instandhouding meestal aangesloten bij de in Nederland in een bepaalde regio verspreide populatie en de omvang daarvan. Zo beoordeelde de Afdeling bestuursrechtspraak de juridische houdbaarheid van een ontheffing voor het rapen van kievitseieren aan de hand van de omvang en verspreiding van de populatie kieviten in Friesland (populatieomvang in Friesland 15.000), hoewel het leefgebied van de populatie over meerdere landen en delen van Nederland verspreid is. Zoals in het verzoek tot aanwijzing uiteen is gezet, verkeert de wolf in Nederland niet in een gunstige staat van instandhouding. Het aanwijzen van de meest geschikte leefgebieden als Natura 2000-gebied draagt bij aan de staat van instandhouding van de wolf. Dat is waarvan feitelijk dient te worden uitgegaan. Hierna zal ook bij de juridische aspecten van de staat van instandhouding nader worden stilgestaan. Zoals in het verzoek uiteengezet, heeft de wolf zich sinds 2018 op de Veluwe blijvend geïnstalleerd en zich daar ook voortgeplant, zodat er inmiddels meerdere roedels zijn gevestigd. Het gaat bij de Veluwe om in Nederland zeer geschikt leefgebied voor de wolf, nu de voortplanting daar ook al jaren uitermate succesvol is.

Reactie: De in Nederland aanwezige wolven maken onderdeel uit van een grensoverschrijdende populatie. De grensoverschrijdende populatie laat een duidelijk positieve trend zien. Zoals vermeld in het ontwerpbesluit zal het direct aanwijzen van de Veluwe voor de wolf naar verwachting daarin geen verschil maken voor de staat van instandhouding en de ontwikkeling daarin, nu de wolf ook binnen de soortbescherming al strikt beschermd is. Gezien het feit dat een gunstige staat van instandhouding voor de wolf naar verwachting niet op nationaal niveau kan worden bereikt, zal moeten worden gekeken naar hoe deze gunstige staat met andere landen op grensoverschrijdend populatieniveau kan worden bereikt. Daarom werkt mijn ministerie samen met buurlanden aan een Internationaal Wolvenplan. Dit kan tot gevolg hebben dat de rapportageverplichting, waaronder de beoordeling van de staat van instandhouding die voortvloeit uit de Habitatrichtlijn, samen met andere landen zal worden uitgevoerd.

Het is wenselijk dat eerst verder wordt onderzocht wat onder het bereiken van een gunstige staat van instandhouding van de Centraal-Europese populatie wordt verstaan. Het belang van Nederland bij het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op populatieniveau moet dan evenredig worden beschouwd ten opzichte van de beschikbare hoeveelheid leefgebied voor de wolf.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1d.

Zienswijze: De wolf is geplaatst op de Bijlagen II en IV van de Habitatrichtlijn. Het gaat om een prioritaire soort waarvoor speciale beschermingszones moeten worden aangewezen. Op grond van artikel 2.1, eerste lid, van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb) moet de minister speciale beschermingszones aanwijzen ter uitvoering van de Habitatrichtlijn. Op basis van de criteria van Bijlage III van de Habitatrichtlijn en van de relevante wetenschappelijke gegevens stelt elke lidstaat een lijst van gebieden voor, waarop staat aangegeven welke typen natuurlijke habitats van bijlage I en welke inheemse soorten van bijlage II in die gebieden voorkomen op grond van artikel 4, eerste lid, van de Habitatrichtlijn.

In artikel 1, onder h, van de Habitatrichtlijn is – voor zover hier van belang – het volgende opgenomen over soorten van communautair belang die zijn aangemerkt als ‘prioritaire soorten’: “h) *prioritaire soorten*: de in letter g), onder i), bedoelde soorten voor welke instandhouding de Gemeenschap bijzondere verantwoordelijkheid draagt omdat een belangrijk deel van hun natuurlijke verspreidingsgebied op het in artikel 2 bedoelde grondgebied ligt. Deze prioritaire soorten zijn in bijlage II met een sterretje (*) gemerkt;”

Nederland draagt dus bijzondere verantwoordelijkheid voor de bescherming van prioritaire soorten, waaronder de wolf. Uit het zogenaamde Verantwoordingsdocument van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit inzake selectiecriteria voor Natura 2000-gebieden blijkt ook dat anders dan in het ontwerpbesluit is gesteld, in het Nederlandse beleid ‘nadrukkelijk onderscheid’ wordt gemaakt bij aanwijzing tussen prioritaire en niet-prioritaire soorten: “Tussen prioritaire en niet-prioritaire habitattypen en soorten wordt in de methodiek nadrukkelijk onderscheid gemaakt.” (Verantwoordingsdocument, p. 5).

Voor leefgebied van habitatrichtlijnsoorten geldt dat meer leefgebied moet worden aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn, waar het prioritaire soorten betreft. Het Verantwoordingsdocument stelt hierover het volgende: “Tien belangrijkste gebieden per prioritaire habitatype en per prioritaire soort: (...) Voor elke prioritaire soort zijn in principe tien gebieden geselecteerd en wel die gebieden waar de populatie van de soort het best ontwikkeld is (afgemeten naar omvang populatie en omvang beschikbare leefgebied). Per prioritaire soort is bekeken, welk minimumareaal noodzakelijk is voor de instandhouding van de soort.” (Verantwoordingsdocument, p. 6).

Voor niet-prioritaire habitatrichtlijnsoorten hoeven slechts de vijf belangrijkste gebieden te worden aangewezen. (Verantwoordingsdocument, p.6).

Dat een soort prioritair is, betekent op grond van de Habitatrichtlijn voor de lidstaten een ‘bijzondere verantwoordelijkheid’ voor de instandhouding en dus bescherming van leefgebied van de soort, op grond van het Verantwoordingsdocument betekent het dat meer leefgebied in aanmerking komt voor aanwijzing als Natura 2000-gebied, dan wel opname als beschermd leefgebied in bestaande Natura 2000-gebieden. De bescherming is dus groter en op de lidstaten rust een zwaardere verplichting om tot aanwijzing over te gaan waar het gaat om leefgebied van prioritaire soorten.

Reactie: Het klopt dat de Habitatrichtlijn onderscheid maakt tussen prioritaire en niet-prioritaire soorten. In het Verantwoordingsdocument wordt dit benadrukt. Dit onderscheid betekent echter niet dat sneller over moet worden gegaan op het aanwijzen van Natura 2000-gebieden bij prioritaire soorten dan bij niet-prioritaire soorten. Er worden alleen, indien relevant, méér gebieden voor een prioritaire soort geselecteerd.

Habitatrichtlijngebieden moeten worden aangemeld en aangewezen voor soorten van de referentielijst voor de lidstaat.

Het criterium dat wordt gehanteerd om een habitatype of soort op die referentielijst te plaatsen, is of deze bestendig aanwezig is in Nederland, niet of deze als prioritair of niet-prioritair wordt aangemerkt.

In het Verantwoordingsdocument wordt hierover aangegeven dat:

"Voor elk van de Lid-Staten in de Atlantische regio is een referentielijst opgesteld, met daarop alle habitattypen en soorten van bijlagen I en II voor zover zij in de betreffende

*Lid-Staat voorkomen opgenomen worden. Geherintroduceerde soorten staan alleen op de lijst, wanneer de herintroductie heeft geleid tot een zichzelf stand houdende populatie."*¹

Het feit dat de wolf wordt aangemerkt als prioritaire soort betekent dus niet dat deze eerder bestendig aanwezig is dan niet-prioritaire soorten. Pas wanneer kan worden vastgesteld dat een prioritaire soort in Nederland bestendig aanwezig is, ontstaat voor Nederland een andere verplichting met betrekking tot de bescherming van die soort in vergelijking met niet-prioritaire soorten. Zolang de wolf dus nog niet bestendig gevestigd is (als regelmatige voortplanter) in Nederland, geldt geen zwaardere verplichting voor Nederland om gebieden aan te wijzen dan voor andere, niet-prioritaire soorten.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1e.

Zienswijze: De aanwijzing van een speciale beschermingszone op grond van de Habitatrichtlijn of het afzien van aanwijzing mag volgens vaste jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: het Hof) alleen op grond van ecologische criteria geschieden. Het Hof heeft verder bepaald dat bij de aanwijzing van Natura 2000-gebieden geen rekening mag worden gehouden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden. Daarbij geldt de verplichting om habitatrichtlijnsoorten aan bestaande Natura 2000-gebieden toe te voegen, door het aanwijzingsbesluit voor het betreffende gebied te wijzigen. De bevoegdheid een aanwijzingsbesluit aan te passen is opgenomen in artikel 2.1, zevende lid, van de Wet natuurbescherming en is niet afhankelijk van een daaraan voorafgaande procedure bij de Europese Commissie. Een dergelijke methodiek volgt niet uit de Habitatrichtlijn.

Reactie: Inspreker geeft aan dat de bevoegdheid om aanwijzingsbesluiten voor het gebied te wijzigen is neergelegd in de Wet natuurbescherming (per 1 januari 2024 opgegaan in de Omgevingswet) en niet afhankelijk is van een voorafgaande procedure van de Europese Commissie. Het klopt dat deze bevoegdheid in de Wet natuurbescherming is neergelegd. Deze bevoegdheid is een uitwerking van de Habitatrichtlijn, een richtlijn die opgesteld is in het verband van de Europese Unie. De toepassing van de Wet natuurbescherming en de Habitatrichtlijn vinden niet slechts door deze zelf plaats, maar binnen een bredere context waarvan procedures van de Europese Commissie invloed kunnen uitoefenen op de interpretatie van de wet. Dit is geen afhankelijke relatie zoals beschreven in de zienswijze, maar een nadere invulling en uitwerking van een wetsbepaling.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1f.

Zienswijze: Niet elk toevallig voorbij trekkend dier van Bijlage II van de Habitatrichtlijn dat Nederland aandoet, leidt tot de aanwijzing van een speciale beschermingszone. Ten aanzien van de beoordeling van het begrip 'voorkomen' in de zin van artikel 4, eerste lid, van de Habitatrichtlijn, merkt De Faunabescherming het volgende op. Voor nieuw- en hervestiging van habitatrichtlijnsoorten soorten lijkt de minister ervan uit te gaan dat een soort 'voorkomt' in Nederland wanneer die minimaal tien jaar aaneengesloten aanwezig is in Nederland.

¹ Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, *Verantwoordingsdocument*, 2003, p. 3.

De termijn start wanneer de soort zich voor het eerst op natuurlijke wijze heeft voortgeplant. Verder stelt het beleid dat de soort zich binnen die periode van tien jaar regelmatig moet voortplanten. Ten aanzien van vestiging van de wolf, een territoriaal dier, gelden geen termijnen; op grond van de Habitatrichtlijn geldt het vereiste dat sprake is van leefgebied van de soort. Dat is inzake de wolf op de Veluwe het geval.

Reactie: Inspreker beargumenteert dat voor het aanwijzen van een speciale beschermingszone voor de wolf geen termijnen gelden en dat van voorkomen van de wolf kan worden gesproken als sprake is van een leefgebied van de soort. Door de inspreker is niet onderbouwd waar in de richtlijn of andere juridisch bindende documenten wordt aangegeven dat bij de aanwijzing van een gebied 'voorkomen' moet worden ingevuld door 'leefgebied van de soort', in plaats van het vereiste van 'bestendig vestigen van de soort'.

Aan de vraag of beschermde gebieden moeten worden aangewezen voor de wolf worden termijnen gekoppeld, omdat, zoals aangegeven in de beantwoording van zienswijze 1b, ecologische waarden veranderlijk zijn en gedurende langere tijd in acht moeten worden genomen voordat hier gefundeerde conclusies aan worden verbonden. Het aanwijzen van een gebied brengt strenge gebiedsbescherming met zich mee, waar niet op kan worden teruggekomen. Het is daarom van groot belang dat het aanwijzen van gebieden op uiterst zorgvuldige wijze gebeurt. De tienjaarstermijn wordt beschouwd als een redelijke maatstaf om te beoordelen of een soort zich bestendig heeft gevestigd en om over te gaan tot de aanwijzing van gebieden. De tienjaarstermijn wordt erkend door de IUCN.² De criteria zijn uitsluitend gebaseerd op ecologische wetenschappelijke argumenten.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1g.

Zienswijze: De door de minister in het ontwerpbesluit aangehaalde richtsnoeren voor Rode Lijst criteria zijn niet van toepassing in het kader van de Habitatrichtlijn. Het gaat onder de Habitatrichtlijn niet om een Rode Lijst bescherming, maar om het op termijn in gunstige staat van instandhouding houden en brengen van populaties in hun natuurlijke verspreidingsgebied.

Reactie: Anders dan in de zienswijze lijkt te worden verondersteld, betekent de toepassing van Rode-Lijstcriteria niet dat er zou worden afgezien van het doel van de Habitatrichtlijn om populaties in een gunstige staat van instandhouding te brengen of houden. In het ontwerpbesluit wordt enkel voor de vraag of de wolf bestendig gevestigd is, waardoor een verplichting tot het aanwijzen van gebieden kan ontstaan, gebruikgemaakt van de criteria van de Rode Lijsten. Nederland hanteert als beleidslijn dat nieuwe inheemse soorten zich bestendig gevestigd hebben als er sprake is van tien jaar aaneengesloten voortplanting. Dit sluit aan bij de Rode-Lijstcriteria van de IUCN.

De Rode Lijst, gebaseerd op wetenschappelijke grondslagen, wordt wereldwijd erkend als een gezaghebbend naslagwerk over de status van biodiversiteit. De meeste Europese landen hebben de procedures voor het opstellen van Rode lijsten van de IUCN (*International Union for Conservation of Nature and Natural Resources*) overgenomen.³ De LCIE (*Large Carnivore Initiative for Europe*) heeft – in opdracht van Europese Commissie – de wolvenpopulatie in kaart gebracht, neergelegd in de *Carnivore Guidelines* en een statusrapport over de wolf.⁴ Ook hierbij is onder andere aangesloten bij de systematiek van de Rode Lijsten. Het Permanent Comité van het Verdrag van Bern heeft zijn stempel van goedkeuring op de *Guidelines* gedrukt en hun toepassing bij verdragspartijen aanbevolen. Anders dan in de zienswijze wordt gesteld, zijn de Rode Lijsten en de bijbehorende systematiek wel toepasbaar in het kader van de Habitatrichtlijn.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

² Guidelines for application of IUCN Red List criteria at regional and national levels: version 4.0; 2012.

³ Large Carnivore Initiative for Europe, *Carnivore Guidelines*, 2008, p. 12-13.

⁴ P. Kaczensky e.a. (red.), Status, management and distribution of large carnivores – bear, lynx, wolf & wolverine – in Europe, door LCIE opgesteld in opdracht van de Europese Commissie, 2013.

1h.

Zienswijze: Uit de Habitatrichtlijn volgt de verplichting om voor de soorten van Bijlage II, dus ook voor de wolf, leefgebied als Natura 2000-gebied aan te wijzen. Voor prioritaire soorten geldt zelfs een 'bijzondere verantwoordelijkheid' ten aanzien van instandhouding van het leefgebied van die soorten. Op Nederland rust die bijzondere verantwoordelijkheid voor het leefgebied van de wolf.

De Veluwe is voor de wolf, nu sprake is van definitieve vestiging van meerdere roedels binnen het Natura 2000-gebied, zeer geschikt als leefgebied. De vestiging van wolven en hun voortplanting in het gebied laten dat ook duidelijk zien. De verplichting voor de lidstaten om geschikt leefgebied aan te wijzen als Natura 2000-gebied is bevestigd in de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie (HvJ): "44. Vooraf zij eraan herinnerd dat artikel 3, lid 2, van de habitatrichtlijn de lidstaten verplicht bij te dragen tot de totstandkoming van het Natura 2000-netwerk al naargelang van de aanwezigheid op hun respectieve grondgebied van de in bijlage I bij deze richtlijn genoemde typen natuurlijke habitats en de in bijlage II bij die richtlijn genoemde habitats van soorten, en daartoe, overeenkomstig artikel 4 van de habitatrichtlijn en volgens de daarin vastgestelde procedure, gebieden als speciale beschermingszones aan te wijzen." (HvJ EU 29 juni 2023, C444/21, Commissie v. Ierland).

Nationale en procedurele ingewikkeldheden gelden niet als wettige reden om van aanwijzing af te mogen zien: "55. Met betrekking tot de door Ierland benadrukte complexiteit van de formele aanwijzingsprocedure, die met name het gevolg is van het feit dat de eigenaren van de betrokken gebieden in rechte zijn opgekomen tegen een dergelijke aanwijzing, zij eraan herinnerd dat lidstaten zich niet mogen beroepen op bepalingen, praktijken of situaties van hun interne rechtsorde ter rechtvaardiging van de niet-nakoming van uit het Unierecht voortvloeiende verplichtingen [arrest van 12 november 2019, Commissie/Ierland (Windturbinepark in Derrybrien), C-261/18, EU:C:2019:955, punt 89 en aldaar aangehaalde rechtspraak]." (HvJ EU 29 juni 2023, C-444/21, Commissie v. Ierland).

Reactie: Zoals eerder aangegeven, is de reden voor het niet aanwijzen van gebieden voor de wolf dat als beleidslijn wordt gehanteerd dat de soort zich eerst bestendig moet hebben gevestigd. Dit beleid is op ecologische overwegingen gestoeld en wordt niet beïnvloed door nationale of procedurele ingewikkeldheden.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1i.

Zienswijze: De wolf in Nederland heeft, gelet op de bedreigingen in recente tijden van de populatie, waarbij zelfs twee wolven zijn gedood, bescherming van zijn leefgebied nodig. De wet vereist echter geen noodzaak. Het enkele feit dat de strikt beschermde wolf in Nederland gevestigd is, leidt tot de verplichting voor Nederland om de meest geschikte leefgebieden van de wolf aan te wijzen. De Veluwe is, hoewel de wolf zich inmiddels ook buiten dat gebied vestigt, één van de meest geschikte leefgebieden van de wolf in Nederland.'

Nederland is, anders dan in het ontwerpbesluit is gesteld, niet te klein om een wolvenpopulatie 'te huisvesten', grote carnivoren hebben een groot verspreidingsgebied, dat zich over landsgrenzen kan uitstrekken. Dat doet niet af aan de op Nederland rustende verplichting tot bescherming van het leefgebied van de wolf en door middel daarvan de instandhouding van het natuurlijke verspreidingsgebied van de wolf, ook in Nederland. Daarbij geldt dat Nederland verantwoordelijk is voor een gunstige staat van instandhouding van de wolf, en tot een bijdrage daaraan door de bescherming van in Nederland aanwezig leefgebied van deze prioritaire soort. Daarbij lijkt in het ontwerpbesluit uit het oog te zijn verloren dat een gunstige staat van instandhouding van een soort volgens de in de Habitatrichtlijn, artikel 1, onder h, opgenomen definitie zowel wordt gevormd door een populatie van een bepaalde omvang, als door de verspreiding van de populatie en door een voldoende grote habitat. De leefgebieden in Nederland dragen bij aan de staat van instandhouding van de wolf, doordat het bijdraagt aan het oppervlakte habitat van de wolf, aan een toename van de populatie en aan de verspreiding van de populatie.

Reactie: Een vereiste voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding is dat voor de soort voldoende habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de soort op lange termijn in stand te houden. Dat geldt zowel voor soorten die onder gebiedsbescherming vallen, als voor soorten waarvoor de Habitatrichtlijn alleen het soortbeschermingsregime vraagt. Het feit dat er in Nederland leefgebieden zijn die bijdragen aan de instandhouding, maakt daarom nog niet dat die leefgebieden direct moeten worden aangewezen als speciale beschermingszone. In de *Carnivore guidelines* is benadrukt dat het voor veel EU-lidstaten lastig of zelfs onmogelijk kan zijn om op nationaal niveau een gunstige staat van instandhouding te bereiken. De Europese Commissie heeft dit onderstreept in zijn toelichting bij de *Carnivore guidelines*. In de richtlijnen wordt aanbevolen om naar de populatie, voor Nederland is dit de Centraal-Europese wolvenpopulatie, te kijken voor het bepalen van een gunstige staat van instandhouding. Samenwerking tussen de lidstaten is volgens de *Carnivore guidelines* daarom van belang en gepleit wordt voor het opstellen en implementeren van een internationaal beheerplan voor elke grensoverschrijdende populatie. Momenteel werkt Nederland aan het opstellen van een Internationaal Wolvenplan.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1j.

Zienswijze: Voor al deze aspecten van de staat van instandhouding is de bescherming van het leefgebied van de wolf op de Veluwe van betekenis, zodat op de minister de verplichting rust om het verzoek van De Faunabescherming alsnog in te willigen. De landen waarnaar in het ontwerpbesluit wordt verwezen, Duitsland, België en Frankrijk, hebben alle voor zover De Faunabescherming heeft kunnen nagaan, leefgebied van de wolf aangewezen onder de Habitatrichtlijn.

Reactie: Dat voor alle landen waarnaar wordt verwezen in het ontwerpbesluit gebieden zijn aangewezen, zoals in de zienswijze wordt gesteld, is feitelijk onjuist. Zo heeft België geen gebieden aangewezen voor de wolf. Duitsland en Frankrijk hebben alleen gebieden aangewezen waar de wolf al langer is, namelijk in oostelijk Duitsland richting de Poolse grens en in het zuidoosten van Frankrijk. Beide landen hebben geen enkel gebied aangewezen binnen een straal van 500km van Nederland.⁵ Bovendien staat de wolf alleen vermeld op de referentielijst voor de Atlantische regio voor Duitsland (en Portugal).

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1k.

Zienswijze: Anders dan de minister in het ontwerpbesluit lijkt te veronderstellen, heeft de voorzichtige groei van de wolvenpopulatie in een aantal landen er niet voor gezorgd dat de wolvenpopulatie is teruggekeerd in een omvang die vergelijkbaar is met de omvang van de populatie voordat die in grote delen van West-Europa werd uitgeroeid. Eris nog steeds sprake van een populatie die niet in gunstige staat van instandhouding verkeert.

Reactie: Het is feitelijk onjuist dat in het ontwerpbesluit verondersteld wordt dat de voorzichtige groei van de wolvenpopulatie in een aantal landen is teruggekeerd tot een omvang die vergelijkbaar is met de omvang van de populatie voordat deze in grote delen van West-Europa verdween. In het ontwerpbesluit wordt ook niet gesteld dat sprake is van een populatie die in een gunstige staat van instandhouding verkeert. Wel laat de grensoverschrijdende populatie, zoals in zienswijze 1c is aangegeven, een duidelijke positieve trend zien in de populatie-ontwikkeling.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

⁵ Zie 'canis lupus', natura2000.eea.europa.eu.

1l.

Zienswijze: Hiervoor werd al uiteengezet dat een wachttijd van tien jaar of van welke duur dan ook voor aanwijzing van leefgebied van de wolf geen enkel doel dient en haaks staat op de beschermingsdoelen van de Habitatrichtlijn. De tienjaarstermijn heeft ecologisch gezien geen enkel nut, noch is die termijn op enigerlei wijze onderbouwd. Daarbij moet de stelling van de minister in het ontwerpbesluit worden verworpen dat ter invulling van de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn "Rode Lijst"-criteria juridisch of feitelijk relevant zouden zijn. De betreffende criteria zijn niet van toepassing.

Reactie: Zie antwoord op zienswijze 1b, 1f en 1g.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1m.

Zienswijze: Verder zijn de stellingen in het ontwerpbesluit dat de op de Veluwe gevestigde wolvenroedels en wolvenparen 'dwaalgasten' zouden zijn die bovendien als 'onregelmatige voortplanters' bestempeld zouden kunnen worden, onjuist. De betreffende stellingen staan haaks op de vestiging en voortplanting van wolven op de Veluwe en zijn ook op geen enkele wijze ecologisch te onderbouwen. De wolf heeft zich blijvend op de Veluwe gevestigd, dat is een ecologisch feit en dat is wat als uitgangspunt heeft te gelden. De Veluwe is feitelijk leefgebied van de strikt beschermde prioritaire soort wolf en op de minister rust daarom de verplichting om het leefgebied op de Veluwe te beschermen via opname van de wolf in het aanwijzingsbesluit van dit Natura 2000-gebied. Van plaatsing op een referentielijst kan en mag de gebiedsbescherming waartoe Nederland inzake de wolf verplicht is, niet afhankelijk worden gemaakt.

Reactie: Zie antwoord op zienswijze 1b, 1c en 1f.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

1n.

Zienswijze: Anders dan de minister stelt in het ontwerpbesluit heeft De Faunabescherming niet verzocht om versnelde of snelle aanwijzing van de Veluwe voor de wolf. De Faunabescherming heeft simpelweg verzocht de Veluwe aan te wijzen voor de wolf op grond van de verplichtingen die op Nederland op grond van de Habitatrichtlijn rusten, en niet ergens in de toekomst. Het door Nederland gehanteerde 10-jaarscriterium is nergens in de Habitatrichtlijn opgenomen en wordt niet in de jurisprudentie van het Hof van justitie onderkend. Sterker nog, het criterium staat, nu het niet feitelijk en ecologisch kan worden onderbouwd, haaks op de systematiek van de Habitatrichtlijn, waarin het uitgangspunt de verplichting tot aanwijzing van leefgebied van de wolf is.

Reactie: De Faunabescherming heeft verzocht om het aanwijzingsbesluit van de Veluwe te wijzigen voordat aan de criteria van de huidige beleidslijn voor het voorkomen van nieuwe soorten is voldaan. In het ontwerpbesluit wordt daarom gesproken van 'versnelde aanwijzing', aangezien de Faunabescherming wil dat ik eerder overga tot aanwijzing dan de huidige tienjaarstermijn die wordt gehanteerd voor nieuwe soorten.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

Naam inspreker: De Zoogdierverseniging

Ingebrachte zienswijzen:

2a.

Zienswijze: Het besluit verwijst naar een beleidslijn dat Nederland een 10-jaars criterium hanteert om Natura 2000-gebieden aan te wijzen voor nieuwe of teruggekeerde inheemse soorten wanneer deze zich bestendig gevestigd hebben. Daar hebben wij de volgende vragen over... Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken aan te geven in welk beleid of welk beleidsdocument deze beleidslijn staat beschreven, specifiek voor de wolf en ook voor andere soorten beschermd door de Vogel- en Habitatrichtlijn in het algemeen. Mocht het 10-jaarscriterium niet in Nederlands beleid zijn beschreven of vastgelegd, dan vragen wij u het Ontwerpbesluit te herzien.

Reactie: Voordat wordt overgegaan tot het aanwijzen van gebieden voor een soort die zich opnieuw heeft gevestigd in Nederland, wordt eerst beoordeeld of de soort voorkomt in Nederland. Van (her)vestiging van een soort, respectievelijk het voorkomen van de soort, kan gesproken worden als deze zich gedraagt als regelmatige voortplanter. Hiervan is sprake als tien aaneengesloten jaren voortplanting door wilde individuen heeft plaatsgevonden. Dit criterium wordt sinds 1995 als beleidslijn gehanteerd door LNV en sluit aan bij de internationale richtlijn van de IUCN.⁶ In de rapporten voor opstellen van de Rode Lijsten is dit, in de methodiek die wordt toegepast, terug te vinden.⁷ Als aan het tienjaarcriterium is voldaan, komt de soort voor in Nederland en wordt deze toegevoegd aan de referentielijst. Daarna wordt overgegaan tot het aanwijzen van gebied(en) voor de soort. In het rapport 'Het voorkomen van Habitatrichtlijnsoorten in Habitatrichtlijngebieden' is de beleidslijn voor het aanwijzen van gebieden van HR2-soorten nader toegelicht.⁸ Dit rapport ligt ten grondslag aan het Wijzigingsbesluit Habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden. De beleidslijn, weergegeven in bijlage 2 van het rapport, is inmiddels door een aantal rechtbanken aanvaard.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2b.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken precies aan te geven waardoor het onmogelijk is om de wolf specifiek en voor andere soorten beschermd door de Vogel- en Habitatrichtlijn in het algemeen op te nemen in een ontwerpbesluit. Betekent dit dat het de mening is van de Minister dat andere lidstaten van de Europese Unie die dit wel doen, daarmee in strijd handelen met de artikelen van de Vogel- en/of Habitatrichtlijn?

Reactie: zie antwoord op zienswijze 1b en 1j.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2c.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om notities, brieven en/of gespreksverslagen met en/of vanuit de Europese Commissie te overleggen, waaruit blijkt dat de genoemde beleidslijn en afwezigheid van de wolf op de door de Minister in haar besluit aangehaalde Referentielijst een juiste weergave en toepassing is van de beschermingsstatus van specifiek de wolf en voor soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn in het algemeen.

⁶ Guidelines for application of IUCN Red List criteria at regional and national levels: version 4.0; 2012.

⁷ Zie Norren van, E., e.a., *Basisrapport Rode Lijsten Zoogdieren 2020 volgens Nederlandse en IUCN-criteria*, 2020, hoofdstuk 2.

⁸ Bos-Groenendijk, G.I., e.a., *Het voorkomen van Habitatrichtlijnsoorten in Habitatrichtlijngebieden, Advies ten aanzien van wijzigingen in de Natura 2000-aanwijzingsbesluiten*, Rapport VS2017.014, De Vlinderstichting, Wageningen: 2017, bijlage 2.

Reactie: De referentielijst is in Europees verband opgesteld en wordt door alle lidstaten gebruikt. Deze lijst komt tot stand in samenspraak tussen de lidstaat en de Europese Commissie en wordt indien nodig regelmatig geactualiseerd. Op de lijsten worden alleen 'regelmatige voortplanters' vermeld, dus geen 'onregelmatige voortplanters' (irregular species) of 'dwaalgasten' (vagrant species). Het gaat om soorten die in de Vogel- en Habitatrichtlijn zijn opgenomen en waarvoor de aanwijzing van beschermde gebieden nodig is:

*"Importantly, Reference Lists are not species check-lists in the sense of listing all species of Community Interest recorded in each Member State. Reference Lists do not include those irregular or vagrant species for which the designation of protected areas is not an appropriate conservation method in a particular Member State"*⁹.

Nederland hanteert de tienjaarstermijn, in lijn met de IUCN-criteria, om te bepalen of sprake is van regelmatige voortplanting. Op die basis draagt Nederland soorten aan voor de referentielijst. Dit wordt door de Europese Commissie geaccepteerd, blijkens de referentielijst die de Commissie publiceert.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2d.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om een onderbouwing te leveren dat deze beleidslijn ecologisch te verantwoorden is vanuit consensus van wetenschappelijke experts voor de wolf specifiek en voor soorten beschermd door de Vogel- en Habitatrichtlijn in het algemeen, aangezien de Minister in punt 12 van haar besluit aanhaalt dat dit besluit uitsluitend op basis van ecologische motieven is getroffen.....Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om een onderbouwing van een deskundige op het gebied van de Habitatrichtlijn of diegene uw mening deelt dat het genoemde criterium van de Rode Lijst, welke een indicator is voor veranderingen in de trend van populaties over de lange termijn, toepasbaar is op de speciale beschermingszones specifiek voor de wolf en voor soorten beschermd door de Vogel- en Habitatrichtlijn in het algemeen.

Reactie: Zoals te lezen is in de beantwoording van de zienswijzen 1b, 1f en 1g en 2a is de beleidslijn gebaseerd op de Rode Lijst-criteria en ecologische uitgangspunten voor het bepalen wanneer een soort bestendig gevestigd is. Deze criteria worden wereldwijd beschouwd als gezaghebbend naslagwerk over de status van biodiversiteit en zijn ecologisch wetenschappelijk onderbouwd. De ecologische verantwoording van de beleidslijn richt zich dan ook op het gebruik van een wetenschappelijk gefundeerd instrument, namelijk de Rode Lijsten, en de erkenning daarvan door gezaghebbende natuurorganisaties, zoals de IUCN.¹⁰

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2e.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om een onderbouwing over hoe deze beleidslijn en haar onderbouwing zich verhoudt tot de jurisprudentie uit het Europees Hof van Justitie in de zaak Europese Commissie versus Oostenrijk, ECLI:EU:C:2006:195.

Reactie: In de zaak Europese Commissie versus Oostenrijk, ECLI:EU:C:2006:195, is bepaald dat het aanwijzen van gebieden geen eenmalige exercitie is en als een levendig systeem moet worden beschouwd: "...de verplichting tot aanwijzing van de meest geschikte gebieden voor de vorming van een SBZ heeft voor de Republiek Oostenrijk weliswaar volledig effect gekregen op ... de dag waarop deze lidstaat tot de Europese Unie is toegetreden, maar zij is niet uitgedrukt op die datum. Uit de Vogelrichtlijn en de bewoordingen van artikel 4 daarvan blijkt namelijk geenszins dat op die datum de verplichting tot omzetting van die richtlijn teniet is gegaan.

⁹ 'Building the Natura 2000 network', eionet.europa.eu.

¹⁰ Guidelines for application of IUCN Red List criteria at regional and national levels : version 4.0; 2012.

Zoals ook de advocaat-generaal in punt 39 van haar conclusie heeft opgemerkt, strookt het bovendien niet met de doelstelling, vogels doeltreffend te beschermen, om gebieden die uitzonderlijk geschikt zijn voor de instandhouding van de te beschermen soorten niet te beschermen enkel omdat hun uitzonderlijke geschiktheid pas na de omzetting van de Vogelrichtlijn is gebleken¹¹. Tot slot benadrukt het Hof dat "de aanwijzingsverplichting niet wordt beperkt door de stand van de wetenschappelijke inzichten op een bepaald moment"¹².

Ten eerste wil ik opmerken dat de uitspraak gaat over de Vogelrichtlijn en niet over Habitatrichtlijngebieden. Aanwijzing van Vogelrichtlijngebieden verloopt heel anders dan voor soorten onder de Habitatrichtlijn.

Daarnaast volgt uit de uitspraak niet dat direct overgegaan moet worden tot de aanwijzing van het gebied zodra een soort wordt waargenomen in een land, slechts dat de aanwijzing van gebieden geregeld tegen het licht gehouden moet worden.

De huidige beleidslijn erkent juist dat het toekennen van speciale beschermingszone van leefgebieden voor soorten niet beperkt blijft tot het eenmalig aanwijzen van gebieden. De beleidslijn geeft aan wanneer wij in Nederland overgaan tot de aanvulling van het Natura 2000-netwerk. Wanneer een nieuwe soort in Nederland bestendig gevestigd is, wordt daarom de referentielijst aangepast (alleen voor HR-soorten), worden de belangrijkste gebieden voor die soort geïdentificeerd, wordt deze soort toegevoegd aan het aanwijzingsbesluit van bestaande gebieden waar die voorkomt en worden zo nodig nieuwe gebieden aangewezen. Dit gebeurt op basis van de actuele wetenschappelijke inzichten.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2f.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om een onderbouwing over hoe deze beleidslijn en haar onderbouwing zich verhoudt tot artikel 4 van het Verdrag van Bern.

Reactie: In artikel 4 van het Verdrag van Bern is opgenomen dat lidstaten passende en noodzakelijke maatregelen nemen in de vorm van wetten en voorschriften om de leefmilieus van de in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen, in het bijzonder de soorten, genoemd in de bijlagen I en II, om de bedreigde natuurlijke leefmilieus in stand te houden. De wolf is, ingevolge bijlage II van het Verdrag van Bern een strikt beschermde soort. Deze bescherming betreft elk exemplaar van de soort. De wolf geniet daarom sinds het eerste moment dat die gesignaleerd is in Nederland passieve soortenbescherming. Het verdrag van Bern bevat – behalve artikel 4 hierboven - geen concreet uitgewerkte verplichtingen voor het aanwijzen van beschermde gebieden. De verdragsbepalingen zijn op Europees niveau verder uitgewerkt in de Habitatrichtlijn, waarin wel een verplichting tot aanwijzing van beschermde gebieden is opgenomen.

De verdere uitwerking van artikel 4 van het Verdrag van Bern is terug te vinden in artikel 4(1) van de Habitatrichtlijn. Deze stelt dat iedere lidstaat op basis van de criteria van Bijlage III van de richtlijn en van de relevante wetenschappelijke gegevens een lijst van gebied voorstellen 'waarop staat aangegeven welke typen natuurlijke habitats van bijlage I en welke inheemse soorten van bijlage II in die gebieden voorkomen'. Op grond van Bijlage I en II van de Habitatrichtlijn zijn voor de Atlantische biogeografische regio waar Nederland deel vanuit maakt, referentielijsten opgesteld voor de verschillende lidstaten met habitattypen en soorten die binnen hun gebied voorkomen. Hierbij worden veranderende ecologische waarden ook in acht genomen. De bepalingen voor gebiedsbescherming zoals uiteengezet in artikel 4 worden van kracht wanneer er sprake is van 'voorkomen' van een soort. Nederland hanteert als beleidslijn hiervoor dat een soort zich bestendig moet hebben gevestigd. Dit is nader gespecificeerd als het voldoen aan de criteria van voortplanting door wilde exemplaren gedurende tien opeenvolgende jaren. Deze beleidslijn staat in relatie tot zowel artikel 4 van het Verdrag van Bern als de Habitatrichtlijn, aangezien het een uitwerking is van het begrip 'voorkomen'. Nederland heeft beleidsvrijheid om op deze manier invulling te geven aan de bepalingen van het Verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn.

¹¹ ECLI:EU:C:2006:195, r.o. 43.

¹² ECLI:EU:C:2006:195, r.o. 44.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2g.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om een onderbouwing of zij met deze beleidslijn en het in het besluit genoemde argument onder punt 9 bedoelt te zeggen dat er geen enkele reden is om actief soortenbeleid op gebiedsniveau uit te voeren specifiek voor de wolf en voor soorten beschermd door de Vogel- en Habitatrichtlijn in het algemeen totdat deze 10 jaar reproducerend in Nederland aanwezig zijn.

Reactie: Met punt 9 in het ontwerpbesluit wordt bedoeld dat het enkele argument dat de wolf nog niet in een gunstige staat van instandhouding is, niet betekent dat er direct speciaal beschermde gebieden moeten worden aangewezen. Het feit dat de wolf een toenemende trend laat zien en reeds strikt beschermd is weegt ondersteunend mee in het besluit in dit geval niet af te wijken van de gebruikelijke tienjaarstermijn. Deze termijn wordt ook voor andere soorten gehanteerd die zich nieuw lijken te vestigen. Met punt 9 wordt niet bedoeld dat er geen enkele maatregel nodig is ter bescherming van de wolf.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2h.

Zienswijze: Graag zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze verzoeken om inzage in wat zij precies verstaat onder 'draagkracht' in punt 11 van het besluit, en via welke methode en op basis van welke data zij dit wil bepalen. Indien de Minister dit onderzoek nog niet is gestart, dan zouden wij de Minister willen verzoeken om een onderbouwing te geven waarom dit onderzoek nog niet gestart is.

Reactie: Met draagkracht van de Veluwe wordt het volgende bedoeld: "het aantal individuen van een soort, in dit geval de wolf, dat de Veluwe kan handhaven, gebaseerd op de grootte en kwaliteit van het gebied en de verschillende habitatelementen die het voorkomen van de soort mogelijk maken"¹³.

In 2012 zijn twee analyses uitgevoerd naar de habitatgeschiktheid of draagkracht van Nederland voor wolven. De eerste studie van Potiek et al. (2012) omvatte een analyse naar draagkracht- en populatie-dynamische analyses, waarbij ook aandacht werd besteed aan de invloed van fragmentatie, ecoducten en het klimaat op de draagkracht. De tweede studie werd uitgevoerd door Lelieveld (2012) en werd gebaseerd op habitat, bevolkingsdichtheid, wegennetwerk en prooidieren.

Zoals aangegeven, start ik dat onderzoek nu nog niet, maar pas als de wolf bestendig gevestigd blijkt te zijn. Tegen de tijd dat de wolf bestendig gevestigd is in Nederland, naar verwachting in 2029, kan verder worden onderzocht wat de draagkracht is van de omgeving voor de dan in Nederland voorkomende roedels. De precieze draagkracht van het gebied is geen reden voor het wel of niet aanwijzen van een gebied, maar is wel van belang om te bepalen wat de instandhoudingsdoelstelling voor het gebied zou moeten zijn voor de bijdragen aan de landelijke gunstige staat van instandhouding.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.

2i.

Zienswijze: Tot slot zouden wij de Minister voor Natuur en Stikstof met deze zienswijze graag verzoeken aan te geven wat het bezwaar is om de wolf op te nemen in het ontwerpbesluit, ook wanneer de Minister zich juridisch niet verplicht voelt om dit te doen en ook wanneer de Minister van mening is dat de argumenten van de Faunabescherming niet doorslaggevend zijn.

¹³ 'Begrippen', natura2000.nl.

Reactie: In het ontwerpbesluit is de juridische en ecologische argumentatie voor het niet opnemen van de wolf in het aanwijzingsbesluit van de Veluwe uiteengezet. De aanwijzing van een Natura 2000-gebied brengt een streng beschermingsregime met zich mee, waarvan conform jurisprudentie van het Europese Hof, vervolgens niet makkelijk meer van kan worden afge weken. Daarom is het van belang prudent om te gaan met gebiedsbescherming en deze toe te passen wanneer een soort daadwerkelijk bestendig onderdeel vormt van de natuurlijke kenmerken van een gebied. Het is niet relevant, in lijn met de Habitatrichtlijn, welke andere argumenten, los van de ecologische en juridische, voor dit besluit naar voren zouden kunnen worden gebracht om een aanwijzingsbesluit te wijzigen.

Conclusie/consequentie: Geen consequentie voor of gewijzigde conclusie t.a.v. de ontwerpbesluit.